

KENTSEL YOKSULLUK: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit

Yard.Doç.Dr.Filiz BALOĞLU*

ÖZET

Batı toplumlarında gözlenen ve sınıfsal olarak adlandırılan yoksul kesimin son on yılda Türkiye'deki kentlerde de kendini göstermeye başladığı gözlenmektedir. İzlenen iktisadi politikalar ve küreselleşme rüzgarları kentsel yoksullukla Türkiye'nin de tanışmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada kentsel yoksulluğun bazı görünimleri İstanbul'dan küçük bir kesit yardımıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kentsel yoksulluk, Sınıfsal

ABSTRACT

In the last decade, poor people which is called underclass appears in Turkey as in Western countries. New economic politics and globalization introduce to urban poverty in Turkey. In this article we try to show some features of urban poverty with small portion of Istanbul.

Key Words: Poverty, Urban poverty, Underclas,

GİRİŞ

Dünya ekonomisindeki son 20 yıldaki büyümeye rağmen kent yoksulluğunun bir çok ülkede yaygınlaştığı görülmektedir¹. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan 2003 İnsani Gelişme Raporunda da yoksulluk ve yoksunluk metropollerin temel sorunları olarak öne çıkarılmıştır². Son yıllarda görülmektedir ki Türkiye de bu sürecin dışında değildir. Yeni kent

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı

¹ Wilson, F., Kanji, N., Braathen., *Poverty Reduction, What Role for the State in Today's Globalized Economy?*, Claremont, 2001. Townsend, P., *The International Analysis of Poverty*, Hertfordshire, 1993.

² BM 2003 İnsani Gelişme Raporu, www.un.org.tr/undp/hdr2003tur.asp, 11.5.2004

yoksulları arasında sürekli işsizlik oranının yüksek olduğu ve konjonktürel iyileşmelerden etkilenmediği saptanmıştır. ABD'de 'sınıfaltı', Fransa'da 'dışlananlar', Latin Amerika'da da 'kıyıdağıklar' olarak adlandırılan bu toplumsal kesimler, Türkiye'de ise 'ötekiler', 'öteki Türkiye' olarak adlandırılmaktadır. Ancak, Türkiye'de kent yoksullarını simgeleyen bu kavramlar genellikle basın tarafından özellikle 1999 ve 2001 ekonomik krizleri sonrasında üretilmiş, yoksulları etiketlendirici, içi doldurulmamış bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Kent yoksulları küresel ekonomik düzlemde daha fazla sermaye çekmek üzere yarışan dünya kentlerinin parlak performans göstergelerinin ardında kalan gölgeli, ancak toplumsal bütünlüğü tehdit eden müzmin bir toplumsal sorun oluşturmaktadır. Kentler bu yarış içinde mücadele ederken mücadele sırasında düşenleri ya da hızlı modernleşmeye ayak uyduramayanları uzun süre görmezden gelmiştir. Bunun ardındaki temel yaklaşım geleneksel modernleşmenin refah getireceğine donuk iyimser beklenti idi, önce kalkınmak gerekliydi. Bugün dünyada ekonomik sistemin bir gereği olarak geçmiş dönemlere göre üretim ve tüketim faaliyetlerinin çok çeşitlendiği bir dönemi yaşıyoruz. Kalkınmanın yan etkilerinin olabileceği ya düşünülüyor ya da bu etkilerin kısa süre içinde kendiliğinden etkisizleşeceği varsayılıyordu. Ancak bir kez daha görüldü ki bunlar sadece beklenti idi. Çalışmalar göstermektedir ki hızlı kalkınma kent yoksulluğunu çözemeyebiliyor, hatta yoksulluğu yaygınlaştırıp derinleştirebilmektedir de. İktisat biliminin öne sürdüğü 'ihtiyaçlarımızın sınırsız, kaynaklarımızın sınırlı olduğu' varsayımına bağlı olarak, ihtiyaçlar ve kaynaklar arasındaki negatif ilişki, kaynaklara ulaşamayanların toplumda alt sınıflarda yer almalarına sebep olmaktadır. Artık kent yoksulluğunun toplumsal barış için önemli bir tehdit haline geldiği ve sürdürülebilir bir kalkınma programının önündeki en önemli engellerden biri olduğu konusunda bir fikir birliğinden söz etmek de mümkün gözüküyor.

Gelişmiş ülkelerde sınıfaltı kavramıyla bütünleşerek toplum bilimlerinin başlıca tartışma konularından birini oluşturan kent yoksulluğu ve yoksulları ihtiyatla ele alınması gereken bir kavramdır. Bu alandaki araştırmalarda elde edilen bağdaştırılması güç sonuçlar, inceleme nesnesinin özellikleri kadar, benimsenen ideolojik çerçeve ve temsil yönteminden ve kavramlardan kaynaklanmaktadır.

Toplumsal bir olgu olarak bilinen yoksullukların, çok yönlü boyutunun olmasından kaynaklanan tanım güçlüğü, net sınırlarının da belirlenebilmesini de zorlaştırmaktadır. Yoksullaşma ekonomik krizden kaynaklanan bir sorun olmanın ötesinde toplumdan soyutlanmayı, toplum dışına itilmeyi içeren bir

kavramdır. Bu çalışmada da kaynaklara ulaşamayan sınıfsız bireylerin kentteki yoksullukları/yoksunlukları irdelenmeye çalışılacaktır. Özellikle toplumumuzda bilinen, dini nitelik taşıyan zekat gibi yardım mekanizmalarının işlemediği ya da iyimser bir yaklaşımla yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durumda sınıfsız olarak adlandırılan kent yoksulları toplumdan dışlanmakta ve sosyal izolasyona uğramaktadır.

Yeni bir yoksulluk türü olarak karşımıza çıkan kentsel yoksulluk, kentte varolan yoksulluk hikayelerinden farklı bir görünüm arz etmekte ve daha derin sorunların yaşandığı yaşam alanlarını kapsamaktadır. Bu sebeple çalışmada öncelikle kentsel yoksulluğun diğer yoksulluk ve yoksunluklardan farkı ve İstanbul'un rolü üzerinde yoğunlaşmaya çalışılacaktır. Daha sonraki bölümün odak noktasını ise; bu tür yoksulluğun yaşandığı bir mekan olarak İstiklal Mahallesi'nde yapılan bir araştırmanın³ bulguları doğrultusunda kentsel yoksulluğun temel görünümleri oluşturacaktır. Ayrıca bu çalışmada benim de içinde bulunduğum ve anketlerin yapılışı sırasında deneklerle görüşme fırsatı bulduğum bazı gözlemler de kullanılmıştır.

KENTSEL YOKSULLUĞUN BOYUTU

Yoksulluğun en basit tanımı ekonomik mahrumiyettir. Ancak, yoksulluk ekonomik koşullardan daha fazlasına işaret eder. Bireysel yaşamın tüm yönlerine yayılır ve fiziksel zayıflık, hastalık, çok önemli hizmetlere erişim eksikliği, bilgi eksikliği, kaynaklar üzerinde sınırlı kontrol, daha yüksek sosyal ve ekonomik güce tabiyet ve sömürülme, ani strese aşırı tehlide açıklık, değişen koşullar karşısında güvensizlik, kendine saygı ve insani onur erozyonu, sosyal ve kültürel marjinalizasyon gibi durumları da içerir. Sonuçta, güçsüzlük, sanayileşmiş ve gelişen ülkelerde kentsel yoksulluğun en baskın karakteristiğidir.⁴

Bu sebeple yeni kentsel yoksulluk yoksulluğun bireysel başarısızlıklarla açıklandığı teorilerden çok, yapısal olarak meydana gelen hızlı değişimlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent özelinde yaşanan yoksulluk olarak tanımlanan kentsel yoksulluk⁵ aynı zamanda bölgesel bir nitelik taşımaktan çok

³ F. Baloğlu, E. Erkan, İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınlanmamış Araştırma, İstanbul 2004.

⁴ Gallopin, G., Impoverishment and Sustainable Development, A system Approach, International Institute for Sustainable Development (ISD), 1994. s.9

⁵ Dumanlı R., Yoksulluk ve Türkiye'de ki Boyutu, Ankara 1996, s.3.

tüm dünyadaki yoksulluğun dönüşümüyle de benzerlik göstermektedir. Özellikle küreselleşme, neo-liberal ekonomik politikalar, devletin sosyal politikalarından elini çekmesi, tüketimin insanların farklılıklarını göstermek amacıyla kullandıkları bir araç haline gelmesi, sınıfsız bireylerin toplum içinde varlıklarını giderek artan sayıda göstermelerine sebep olmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak zengin ile yoksul arasındaki ayrımın giderek keskinleşmesi yoksulluğa yeni bir etiket verilmesi sonucunu doğurmuştur. Tüm dünyada gözlenen benzer gelişmelerle birlikte, Türkiye'de yaşanan çarpık kentleşme olgusu da bu yeni tür yoksulluk sorununu daha da ağırlaştırmaktadır.

Yoksullukla ilgili bütün verilerin önümüzdeki yıllarda daha da artacağına ve bunun giderek kentsel bir görünüm kazanacağına dair görüşler ağırlık kazanmaktadır. Kentleşmenin, kalkınmanın bir aracı olduğu göz önüne getirilirse, bu durumun bir paradoks oluşturup oluşturmadığı düşünülebilir. Bugünün büyük kentlerinde, kentiçi mekansal ayrışmalar incelendiğinde, kentin en yoksul kesimlerin kent merkezindeki terk edilmiş, çöküntü ve izbe alanlarda yaşadıkları bilinmektedir⁶. Burada yaşayanların dönüştürme kapasitesinden yoksun bir kesim oluşları dikkati çekmektedir. Buna bağlı olarak gecekondular bölgelelerinde hayatlarının devam ettirenlerin son derece dinamik, kentte tutunmak ve yükselebilmek için sıkıntılara katlanabilen bireylerden oluşması kent yoksulluğunu, salt gelir-tüketim noktasında değil, dönüştürme kapasitesinin mevcudiyeti ile de değerlendirmek gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yoksulluk sorununu tanımlamak için daha kapsamlı bir anlayışa ihtiyaç vardır. Bu anlamda Townsend, yoksulluk istatistiklerinin bazı gizlerine dikkati çeker⁷: "... bunlar yoksulluk içinde yaşayan insanların oranını ölçmeyi amaçlar, ancak barınma koşulları, suya erişim ve hijyen gibi unsurları içermez." Dolayısıyla dar ve sorunlu bir yaklaşımdır. Konut güvenliği olmayan, suya erişimi olmayan ve elektrik, sağlık hizmeti olmayan, çocuğu okula gitmeyen kişi ile aynı gelire sahip ancak tüm bunlara sahip olan kişinin aynı acıyı çektiği varsayılmaktadır. Bu gizler, dünya ölçeğindeki kent yoksulluğu tahminlerinin gerçeğinden neden düşük olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla, kent yoksulluğunu perspektiflerini genişletmek gerekmektedir. Bu bağlamda Moser⁸

⁶ Pınarcıoğlu, M. ve Işık, O., "Kent Yoksulları arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği", Yoksulluk ve Yoksunluk, Toplum ve Bilim 89, Yaz 2001., s.38.

⁷ Townsend, P., The International Analysis of Poverty, BPCC Wheatons Ltd, Hertfordshire, 1993; s.18.

⁸ Moser, C., "Summary of Household Responses to Poverty and Vulnerability in Four Poor Urban Communities" içinde Confronting Crisis, World Bank Publishing, 1996, s.33.

kentsel yoksulluğunu diğer yoksulluklardan ayıran üç önemli noktanın altını çizer:

1-para ekonomisine uzaklık 2- çevresel tehlikeler 3- sosyal dışlama

Bunlara ek olarak, özellikle büyük kentlerde gıda, toprak, barınma ve ulaşım gibi unsurları kapsayan yaşam maliyetinin yüksekliği tabloyu daha da ağırlaştırmaktadır. Ayrıca kent yoksulları teknik olarak kamu hizmetlerine daha yakın olmasına rağmen, bu hizmetlerden yararlanamadıkları gibi sık sık ekonomik ve politik olarak dışlanmasıyla bu yoksulların yaşamlarının iyileştirilebilmesi konusunda ümitleri de kırılmaktadır.

Yukarıda kısaca tasvir etmeye çalıştığımız tüm dünyada özellikle metropol kentlerde gözlenen kentsel yoksulluk tablosu, kendine özgü koşulları da içinde barındırarak İstanbul'un bir çok alanında kendini göstermektedir. Bu alanlar, İstanbul'un artık toplumda hareketliliği sağlayan mekanizmalarının bu yeni yoksullar için işlemediği ve yoksulluğun her geçen gün derinleştiği ve nesilden nesile aktarılması tehlikesi ile karşı karşıya olduğu mekanlardır.

“TAŞI TOPRAĞI ALTIN” DÜŞÜNCESİNİN DEĞİŞİMİ

1980'lere kadar İstanbul, göç edenlerin kendilerine yer edinebildikleri, iş bulabildikleri, tüm olumsuzluklara rağmen göç ettikleri yere göre daha iyi şartlarda yaşayabildikleri bir hayal şehir konumundaydı. 1950'lerden 80'lere kadar olan 30 yıllık zaman dilimi içinde gecekondular bölgelerindeki yoksulluk tabloları da herkes tarafından bilinen gerçeklerdi. Ancak bu süre içinde göç edenlerin kentte tutunabilmelerini sağlayan hemşehri dayanışması, gecekondular yapımı gibi bazı tampon mekanizmalar, bu yoksulluğun ağırlaşmasını engelliyordu. Özellikle politikacıların da desteğiyle yasal olmayan bir biçimde gecekondular yapımı, bireylerin kentle bütünleşmesinde anahtar rol oynuyordu.

Bu durum zaman içinde İstanbul ve Ankara'nın %60'ınınm gecekondularla kaplanmasına sonucunu doğurmuştur. Çarpık kentleşmeye sebep olan gecekonduların bu derece yüksek oranla kentlerin imar yapısında yer alması bu alanların rant kapısı haline gelmesine sebep olmuş, ticari bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye'de 1980'ler sonrası ekonomik alanındaki değişimler, sosyal ve kültürel alandaki bir çok değişimi beraberinde getirmiştir. Devletin sosyal niteliğinden vazgeçmesi ve liberalleşme politikaları sonucunda zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılıkları toplumsal bütünleşmeyi tehdit eder hale gelmiştir.

1990'lardan günümüze kadar gelinen sürede ise; ekonomik krizler, yüksek enflasyon, iç göçlerin büyük kentler, özellikle İstanbul aleyhine sürmesi, istihdam sorunları yaşanan yoksulluk tablolarının daha da çarpıcı olarak görünür hale getirmiştir. Yeni gelenler için artık İstanbul'da tutunmak, enformel ağlara bile ulaşmak çok zor bir hal almıştır.

Dayanışmanın yerini giderek çıkar ve bir sonra gelenlerin sırtından geçinmeye dayalı sömürüye varan ekonomik ilişkiler almıştır. Nöbetleşe yoksullar⁹ adı verilen bu yoksullar, artık kentteki akrabaları, hemşehrileri için ev kiralanacak ve düşük ücretle çalıştırılacak insanlardır. Yeni göç edenlerin çoğu gecekondulu yapımının ticarileşmesi sonucu gecekondulu alanlarında yerleşim olanağı bulamadığından, çoğu zaman kentin lüks semtlerine yakın kentin merkezinde, çok kötü şartlarda barınma problemlerini halletmek zorunda kalmışlardır. Kentin çevresindeki yeni alanlara yeni göç edenlerin yerleşme ihtimali giderek zayıfladığından bu durum geçici bir sorun olmanın ötesinde bir nitelik taşımaktadır¹⁰.

Yaşanan bu dönüşüm ve dönüşümün hızı yeni kent yoksullarının varlığını bütün ağırlığı ile hissettirmektedir. İstanbul'un lüks konut alanlarına, alışveriş merkezlerine ve turizm alanlarına son derece yakın alanlarda yaşayanların, bu coğrafi yakınlık dışında kentle herhangi bir ilgisi yoktur. Aşağıda çizmeye çalışacağımız tablo da, kentten kopuk bu mekanların kentle nasıl bütünleşeceği konusunda ümitvar olmamızı engellemektedir.

SINIFALTI BİREYLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

İstanbul'dan Küçük Bir Kesit: İstiklal Mahallesi

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi İstanbul yoksulluk türlerinin yaşandığı alanlar açısından da farklılıkların bulunduğu bir kent... Kentin içinde yerleşim yeri seçen/seçmek zorunda kalan nüfus, kentin dışındaki gecekondularda yaşayanlardan farklı bir görünüm arz etmektedir. Bir kentsel yoksulluk sarmalı içinde bulunan insanların yaşadığı İstiklal Mahallesi birinci grup yoksulluk kapsamı içindedir. Kentsel yoksulluğun/yoksunluğun İstiklal Mahallesi'nde ortaya çıkardığı sınıfsız sayabileceğimiz insanların toplumda görünürlüğünü açıklamak için birbirleriyle sebep-sonuç ilişkisi içinde olan birkaç nokta üzerinde durmak istiyoruz.

⁹ Pınarcıoğlu, M., ve Işık, O., Nöbetleşe Yoksulluk: Sultahbeyli Örneği, İstanbul 2001, s.101.

¹⁰ Erder, S., "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksunları", Toplum ve Bilim, No.66, Bahar 1995, s.112.

Eğitim Fırsatı Yakalayamamak

Bireyleri ve aileleri sınıftan olmaya iten en önemli unsurlardan biri kuşkusuz eğitimsizliktir. Yoksulluğun artışı konusunda endişe verici olan toplumun genç kesiminde ve özellikle çalışma çağındakiler arasında yaygınlaşıyor olmasıdır¹¹. Yetişkinlerin yoğun yoksulluk içinde olduğu aile halkının yaklaşık yarısında ailenin reisi işsizdir. 1990'lardaki işsizlik ve devam eden krizler Türkiye'de de yetişkinleri ve çocukları yoğun yoksulluk içine itmiştir ve halen etkisini sürdürmektedir. Yüksek işsizlik oranları çocukların eğitim fırsatlarına ulaşmasını engellemektedir. İstiklal Mahallesi'nde görüştüğümüz aileler çocuklarını okula göndermeye yetecek gelire sahip olmadıklarını ve çocukların hepsinin aynı anda eğitim görmesinin ise imkansız olduğunu belirtmişlerdir.

Bu tür yerleşim yerlerinde yoksulluk geometrik biçimde artmaktadır. Bu kısır döngünün hayat bulduğu sosyal bağlamı Wilson şöyle tasvir etmektedir: "Bu (sosyal bağlam) kötü eğitim veren yoksul okulları, yetersiz iş bilgisi ağı ve yasal iş fırsatlarının eksikliğidir"¹². Beşeri sermayenin önemli bir bileşeni olan eğitim bireyin yoksullukla karşılaşma riskini azaltıcı ya da artırıcı bir etkiye sahiptir. Bu şartlar işsiz insanların sadece iş gücü pazarına katılımını doğrudan etkilemekle kalmamakta ayrıca kişileri illegal gelir elde etmeye itmektedir. Kötü okul kötü öğretmen, sürekli polisle karşı karşıya gelmek etkili olmaktadır¹³. İlegaliteye ve gayri meşruiyete dahil olma, yoksulların daha sonra meşru iş pazarına girmesini daha fazla engellemektedir. Bu durum bir süre sonra ise legaliteye ve meşruiyete dönüşü de imkansız hale getirmektedir.

Eğitim, insani gelişmenin dağılımındaki eşitsizliğin merkezinde yer alan unsurların başında gelmektedir. Babanın okur-yazar olmadığı ailelerde çok yoksul olma olasılığı yüksek okul mezunlarına göre daha yüksektir.

Yapılan anket çalışması sonucunda erişilen çarpıcı noktalardan biri İstiklal Mahallesinde okur-yazar olmayanların oranının (%20,2) çok yüksek olmasıdır. Okula gitmeden okur-yazar olduğunu belirten denekler de hesaba katıldığında okullaşma oranının kent merkezindeki bir bölge için çok düşük kaldığı görülmektedir (%70,3). 15-29 yaş kategorisinde yer alan deneklerden sadece birisinin üniversite eğitimi gördüğü (Açık Öğretim Fakültesi)

¹¹ Lawson, R., "The Challenge of 'New Poverty'", Lessons from Europe and North America,, s.13.

¹² Wilson, W. J., 'Studying Inner-City Social Dislocations: The Challenge of Public Agenda Research', American Sociological Review, 56 February, 1991, s.9.

¹³ Townsend, P., "Poverty and Labour in London", London 1987, s.52

düşünülürse iş-sahibi-olma-konusunda bireylerin imkansızlıkları bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Türkiye genelinde kadın-erkek arasında okur-yazarlık farkı günden güne kapanmaktadır. Ancak İstiklal Mahallesi'nin tablosu biraz daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Tüm denekler içinde okur-yazar olmayanların % 16,1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu oran erkekler için % 4,2'dir. Diğer bir ifadeyle okuma-yazma bilmeyenlerin % 79,4'ünü kadınlar, % 20,6'mı erkekler oluşturmaktadır. Bu da yoksulluğun neden kadınları daha fazla etkilediğini anlamamıza yardım edecek bir sonuçtur.

İstanbul'da yapılan göç araştırmalarında özellikle gecekondualarda yaşayan birinci nesil göçmenlerin eğitim açısından durumları İstiklal Mahallesi'ndeki tabloyla benzerlik gösterebilmektedir. Ancak ikinci nesilde eğitim seviyesinin yükseldiği ve buna bağlı olarak anne-babaya göre bu kişilerin sosyal hareketlilik imkanı yakalayabildikleri de bir gerçektir. İstiklal Mahallesi'nde ise bu tablonun mevcut olmadığı, çocuk ve gençlerin kentin sunduğu eğitim fırsatlarından yararlanamadıklarını açıkça görmek mümkündür. Eğitim fırsatını yakalayamamak ve buna bağlı olarak iş ümidinin yitişi, sımfaltı bireylerin toplumda herhangi bir hareketliliğe ulaşma-şansının da yitip gittiğine bir işaretir.

İş Ümidinin Yitişi

Günümüzde işsizlik gerçekten büyük problemdir ve bireyin kendisini aşan etkiler doğurmaktadır. Bazı Avrupalı araştırmacılar, artan işsizlik ile ortaya çıkan yoksulluğu 'yeni yoksulluk' olarak tanımlamakta önemli bir unsur olarak kullanmaktadırlar.¹⁴ Yeni yoksulluk özellikle kadınlar, çocuklar ve gençler üzerinde etkilidir. Eski yoksulluğun bir sonraki kuşaktaki işsiz genç nüfusla buluşması yeni yoksulluğu yaratmaktadır. Bu da işsizlik sarmalı anlamına gelmektedir.¹⁵

İşsizlik yoksulluğun temel nedenlerindedir ve ayrıca yoksulluğu kronikleştirerek sosyal dışlamayı arttırmaktadır. Kent işgücü pazarında yoksul insanlar kendilerini zayıf pazarlık pozisyonunda bulmaktadırlar¹⁶. Kentteki

¹⁴ Lawson, R., a.g.e., s.14.

¹⁵ Funken, K., "Introduction", Old and New Poverty: The Challenge for Reform içinde, Ed., Funken, K., ve Cooper, P., London 1995, s.1.

¹⁶ O'Keefe, P., ve Visser, R., 'Reasonable Discussion, (193-220), Ed. Middleton, N., ve O'Keefe, P., ve Visser R., Negotiating Poverty: New Directions, Renewed Debate, London, 2001s. 221.

sosyal kuruluşların çöküşü, geniş toplumun makro-yapısal dönüşümü, özellikle iş pazarındaki fırsatların azalması, bunun yapısal nedenleri arasında gösterilebilir¹⁷.

Türkiye’de içgöç kırsal alanlarda yaşayan yoksul kesimler için bir savunma mekanizması niteliği taşır¹⁸. Daha önceki kısımda da belirttiğimiz gibi İstanbul yakın bir geçmişe kadar iş imkanı bakımından bir fırsatlar kentiydi. Ancak kentteki istihdam olanakları ile yeni göç edenlerin iş talepleri örtüşmediği için işsizlik sorununun boyutları giderek büyümüştür. “Değişen ekonomik, sosyal ve demografik şartlara bağlı olarak hızlanan kentleşme asırlardır dikkatlerden kaçan eksik istihdama bağlı düşük gelir ve fakirliği şehirlerin içine kadar getirip adeta kentlerde yaşayanların gözleri önüne sermiş ve az gelişmiş ülkelerdeki işsizlik meselesini görülen ve yaşanan bir problem haline getirmiştir”¹⁹. Kentin iş olanakları ile çalışabilir nüfus orantılı değildir. Bu dengesizlik de işsizlerin sayısını her geçen gün artırmaktadır.

Türkiye’nin en önemli toplumsal sorunlarının başında gelen işsizlik sorunu İstiklal Mahallesi’nde had safhada yaşanmaktadır. İşsizlik oranının gençler arasında daha yüksek olması ve yaygın mesleksizlik karamsar bir tablo yaratmaktadır. İşsizlik makro düzeyde ülke ekonomisine baskı yaptığı gibi bireyin kendisiyle ilgili direkt ve sosyal ilişkiler yoluyla da toplumsal bir takım güçlükler yaratmaktadır. Bireyler gelir kaybı sonucu yaşam standartlarında bir düşüşü yaşamaktadırlar. Diğer yandan işsizlik düzenli sosyal ilişkilerin bozulmasında önemli rol oynar. İşsizlik sosyal yalnızlık, ruh ve beden hastalıklarını da ortaya çıkarmaktadır.²⁰

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün Şubat 2004 verilerine göre Türkiye’deki genel işsizlik oranının % 10,3 ve kentlerdeki işsizlik oranının % 12,5 olduğu göz önüne alındığında İstiklal Mahallesinde Türkiye ortalamasının yaklaşık 5 katı bir işsizlik vardır. Mahallede ‘şu anda bir işim yok’ diyenler, deneklerin %50,4’ünü oluşturmaktadır. Ayrıca yapılan çalışma kapsamında kayıt dışı ekonomide yer alanlar veya illegal yollardan geçimlerini sağlamaya çalışanların da - ki Türkiye’de göç edenlerin yaklaşık üçte ikisinin enformel ve marjinal sektörde, düzensiz ve geliri az işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir²¹- yoksulluk

¹⁷ Lawson, R., a.g.e., s.26.

¹⁸ Boratav, K., İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri, İstanbul 1995, s.77.

¹⁹ Ekin, E., “Türkiye’de İstihdam”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.5, Ankara 1983, s.1154.

²⁰ Tatıldil, E., “Avrupa Topluluğunda ve Türkiye’de Çıracılık Eğitimi ve Genç İşsizliği”, Sosyoloji Dergisi, S.2, İzmir 1990, s.19.

²¹ Peker, M., “Internal Migration and the Marginal Sector”, Der. Kahveci, E. vd., Work and Occupation in Modern Turkey, Mansel Publication, England 1996, s.7-37 içinde. Akt. A. İçduygu, İ. Sirkeci ve İ.

sınırının çok altında buldukları göz önünde bulundurulursa tablonun Bauman'ın çalışan yoksullar²² kavramını da destekleyici bir görünüm arz ettiği söylenebilir.

İşsizliğe sebep olan en önemli etkenlerden biri olan herhangi bir mesleğe sahip olamamaktır. Ankete katılanların 'Mesleğiniz var mı?' sorusuna deneklerin sadece % 34,6'sı 'evet' derken % 65,4'ü herhangi bir mesleği olmadığını belirtmiştir. Bu sonucun asıl önemli noktasını ise; bu oranın gençler bakımından yüksek olması oluşturmaktadır. Bu yüksek oran Türkiye'deki yaygın mesleksizlik sorunun İstiklal Mahallesi'nde de derin biçimde kendini hissettirdiğini ortaya koymaktadır. Yüksek oranda eğitimsizlik, göç ile gelen bireylerin kente uygun iş alanlarının gerektirdiği bilgi ve beceriden yoksun olmaları, bireylerin hem herhangi bir mesleğe sahip olamamalarında hem de buna bağlı olarak işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmalarında rol oynamaktadır. Bu tür yerleşim yerlerinde yaşayanlarda ve özellikle yoksul olan bireylerin sistematik ağlarla ilişkileri genellikle zayıftır. İş bulma konusunda yoksunluklarda da bu ağların zayıflığı hatta yokluğu rol oynayabilmektedir. M. Granovetter yeni bilgilerin kişinin yakın iletişim halinde olduğu çevrenin içinden değil, farklı kaynaklara ulaşabildiği ağlar içinden geldiğini belirtmektedir.²³ Mahallede ulaşım olanaklarından dahi çok kısıtlı olarak yararlanan bireylerin bu ağlara ulaşma şansı hemen hemen hiç yoktur. Uzun yıllardır Mahallede yaşayanların hemen yanıbaşlarındaki İstiklal Caddesine bile gitmedikleri gerçeği de bu sorunu pekiştirici bir görünüm arz etmektedir.

Bir diğer önemli bulgu da iş istikrarının alt düzeyde olmasıdır. Bu bilgiler ışığında mesleksizlik iş bulmayı güçleştirdiği gibi ve yapılan işte istikrarlı olmayı da güçleştirmektedir. Yüksek işsizlik oranı, mahallenin suç üreten bir yer olarak algılanmasının ardındaki temel gerçekliktir. Tıpkı eğitimsizlik gibi yüksek oranda işsizlik de bireylerin meşri alanda kalmasını engellemektedir.

İş istikrarsızlığı konusunda, Türkiye'deki son yıllarda yaşanan ekonomik krizler çok etkili olmuştur. Ancak iş istikrarsızlığı aynı zamanda kente adaptasyonu engelleyen ve kentsel entegrasyonu zayıflatan önemli bir unsurdur. İstiklal Mahallesinde ankete katılan deneklerin % 48,2'si son beş yıl içinde en az bir kez iş değiştirmişlerdir. 2 kez ve daha fazla iş değiştirenlerin oranı % 41'dir. Son beş yıl içinde dörtten fazla iş değiştirenlerin oranı ise % 15,7'dir. İş

Aydınğün, "Türkiye'de İlgöç ve İlgöçün İşçi Hareketine Etkisi", Türkiye'de İlgöç: Sorunsal alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, s.237.

²² Bauman, Z., Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, İstanbul 1999.

²³ Granovetter, M., Getting a Job: A Study of Contacts and Careers, Chicago 1995, s.45.

değiştirme sayısı ile yaş arasındaki bağlantı incelendiğinde ise gençlerin çok sık iş değiştirdiği görülmektedir.

İstiklal Mahallesi'nin İstanbul'daki kentsel yoksulluğun yaşandığı kent içindeki diğer mekanlarla olan işsizlikle ilgili benzer bir tabloya sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu mahalle özelinde yaşanan bir başka gerçek de daha önce belirttiğimiz gibi bu bölgede yaşayan insanların illegal yollara başvuran suçlular olduğu düşünülmektedir. Gerek medyada çıkan haberler, gerekse bu bölgede yaşayan bazı ailelerin suç şöhreti Mahallenin tümünü bu zan altında bırakabilmektedir. Bu durum yapılan sözlü görüşmelerde mahalle sakinlerinin en fazla şikayet ettiği konulardan birini oluşturmaktadır. Bu sebeple bireylerin yaşadığı bu mekan onlara hiç kimsenin güvenememesi sonucunu doğurmakta ve istihdam olanaklarını kapatmaktadır.

Kentsel Mağaralar

Mekan insan hayatının özellikle kentsel yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Mekanın bireyin kimliğinin oluşturulmasındaki etkisi de göz önüne alındığında, araştırma açısından konutların ele alınması sadece maddi bir yoksulluk bağlamında değerlendirilmemelidir. Fiziksel bir yapı olarak konut hem toplumsal koşullardan etkilenen hem de toplumsal sonuçlar doğuran bir özelliğe sahiptir. Bu iki özellik değerlendirildiğinde, nüfusun kentlerde düzensiz bir şekilde yoğunlaşması sonucu, konut ihtiyacı bireysel çözümler bulunarak giderilmeye çalışılmıştır. Bireysel çözümler, zaman içinde yasa dışı mahalle ve bölgelerin oluşumuna zemin hazırlamış ve negatif toplumsal sonuçlar doğuran bir görünüm kazanmıştır.

Yoksulluğun önemli bir bileşeni olan barınma problemi, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. Ayrıca kentsel sosyal politikanın önemli bir parçasıdır. Çünkü, geçim, sağlık, cinsiyet, yaş, kimlik ve vatandaşlık gibi bir çok sosyal mesele ile kesişmektedir.²⁴

İstiklal Mahallesi'nde deneklerin ne tür konutta oturduklarına ilişkin verilerde, deneklerden % 53,7'si gecekonduda, % 35,9'u apartman dairesinde, % 11,4'ü bahçeli müstakil evde oturduğunu belirtmiştir. Bu durum İstanbul'un çarpık kentleşmesini gözler önüne seren bir sonuçtur. Ayrıca bahçeli müstakil ev olarak nitelenen evlerin de gecekondudan çok farklı bir görünüm arz etmediği düşünülürse gecekondudan daha da yükseldiği görülmektedir (%).

²⁴ Townsend, P., ve Gordon, D., World Poverty: New Policies to Defeat an Old Enemy, Bristol 2002, s. 272.

65,1). Üstelik kendilerinin konutların fiziksel durumları itibari ile gecekondularak nitelendirdikleri bu evlerde %55,3 gibi oranla kiracı olarak oturmaktadırlar. Bu kişilerin genellikle işsizlik ve gelir yetersizliğine bağlı sebeplere dayanarak yoksulluk sarmalı içinde olmaları, yani emek piyasasındaki konumları konut piyasasındaki konumlarında da belirleyici olmaktadır. Sürekli iş ve dolayısıyla yeterli borçlanma imkanına sahip olmayan Mahalle sakinlerinin enformel kaynaklardan yoluyla da olsa konut edinme imkanlarından yararlanmaları imkansızdır. Apartman dairesinde oturduğunu belirten bir çok kişinin oturdukları daire yine fiziksel koşullar itibariyle apartman dairesi olarak nitelendirilemeyecek kadar sağlıklıdır.

Türkiye'nin bütünü dikkate alındığında ortalama olarak 4-5 kişilik ailelerin 1-2 odalı konutlarda yaşamakta olduğu ve bu durumun yetersiz oda sayısı sorununa yol açtığı belirtilmektedir. Ailelerin yaklaşık yarısı bu sorunla karşı karşıyadır. Saha çalışması sırasında yapılan gözlemlere de dayanılarak yüzölçümü olarak evin yetersizliği dışında, konutların son derece bakımsız olmaları da evin yaşanabilir bir mekan olması açısından bir başka sorunu oluşturmaktadır. Özellikle banyo, mutfak, tuvalet gibi ıslak zeminli alanların son derece sağlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Konutların problemlerine ilişkin soruya verilen cevaplarda en fazla karşılaşılan sorunun altyapıya ait olduğu tespit edilmiştir.

Konutlara ilişkin bulgular, İstanbul'un en büyük sorunlarından biri haline gelen enformel konut alanları ve bu alanlardaki konutların, bireylerin ve ailelerin gündelik yaşamını olumsuz etkileyen fiziksel koşullarının bir kez daha irdelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, genelde bu konut alanları ve çalışma kapsamında da İstiklal Mahallesi'nin kente eklenmesi mümkün olamamıştır. Dolayısıyla burada yaşayan bireylerin yaşam kalitesinin kent standartlarının çok altında kaldığı görülmektedir. Kentsel yoksulluğu pekiştirici bu mekanlarda yaşayanlar, imkan verilse başka bir mekanda yaşamaya olumlu bakmakla beraber, diğer yandan isteksiz / güvensiz görünmektedir. Bu isteksizlik çoğu zaman kendilerine olan güven eksikliği ile ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu bölgelerdeki ortak gelişme gettolaşma olarak da betimlenen, kentler içinde yalıtılmış toplulukların ortaya çıkmasıdır. Bu alanlar şiddet ve yoksulluk coğrafyalardır. Yoksul coğrafyalarda hırsızlık ve kaçakçılık gibi yasa dışılık çemberi genişletmekte, suça ve suçluya üs haline gelmekte ve sığınak olmakta ve bu bölgeler suç ihraç etmeye başlamaktadır. Bu gelişmeler,

toplumun yardım refleksini törpülemekte, empati kurma arzusunu yok etmekte ve güvenlik merkezli yaklaşımı güçlendirmektedir. Toplumun yoksulluğa desteğinin zayıflaması (büyük çoğunluğu masum olan) gençleri, kadınları, çocukları ve işsizleri derinden etkilemektedir. A. Ryan bunu **ilgilenmekten vazgeçme** olarak adlandırmaktadır²⁵. Yoksulluğun bu yeni durumla bağlantılı olarak kötü okul, kötü eğitim, suçla erken tanışma ve toplumun ve medyanın damgalamasıyla iyice daralan çember içinde yoksulluk daha da artırmaktadır. Bu çalışmadaki İstiklal Mahallesi örneğinde görüleceği üzere gençler iş bulamıyor, kadınlar ev işlerine gidemiyor, sadece İstiklal Mahallesinde oturduğu için. Bu durum meşruiyette kalmak isteyen bireyler tarafından ancak “değiştirilemeyen kader, talih” gibi kavramlarla açıklanabiliyor.

Riskler ve Güvenlik

Kent hayatı bireylere hazırladığı olanaklar ve fırsatlar kadar aynı zamanda riskleri de birlikte sunmaktadır. İster Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinden, isterse sosyal gelişme anlamında Sen’in temel insan olanaklarından bahsedelim, güvenlik ve güven, çağımız insanının hem başlıca sorunu hem de ulaşmak istediği en önemli hedefler arasındadır. İnsan yaşamının her alanında iş hayatından bireysel ilişkilere kadar kent hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Ancak yukarıda içinde buldukları durumu tanımlamaya çalıştığımız sınıftaki bireyler için güvenlik ulaşılması güç bir alanı teşkil eder.

Moser bireylerin yoksulluk tehdidine açıklığını şöyle tanımlar: “Çevresel değişme, refahı tehdit eden, ekolojik, ekonomik, sosyal ya da politik olabilir. Ayrıca bu tür ani bir değişimde şoklar uzun dönemli trendler ya da mevsimsel döngüler olarak ortaya çıkabilir. Bu değişimler sık sık risk doğurur. Belirsizlik ve özsayı azalmasına yol açar. Kırılganlığı analiz etmek sadece tehdidi belirlemeyi değil ayrıca fırsatları tüketme ve değişen çevrenin negatif etkilerine karşı direnme ya da iyileşme esnekliğini de içerir. İşte maddi varlıklar (gelir) bu zorluklar karşısında kişilerin, ev halkının ve topluluğun direnç araçlarıdır. Dolayısıyla tehlide açıklık (gelir) varlık sahipliğiyle yakından ilintilidir. Daha fazla varlığı olan insanlar daha az tehlide açık ve varlıkları en fazla erozyona uğrayanlar daha fazla güvensizlik içindedir”²⁶.

²⁵ Ryan, A., ‘The Retreat from Caring’, The Times, London, 12 August, 1992.

²⁶ Moser, C., a.g.e., s. 24.

Bu değerlendirme İstiklal Mahallesi'ndeki yoksulların hızlı değişmeler karşısında neden direncinin olmadığını, bugüne ve geleceğe dair hiçbir ümitleri olmadığını için güvensiz bir alanda yaşadıklarını da açıklamaktadır. Bireyin güven içinde yaşamasında süreklilik önemli bir kavramdır. Oysa ki buradaki yoksullar ne barınma ne iş koşulları açısından bir sürekliliğe sahip değildir. Aksine yaşadıkları koşulların daha da kötüye gitmesinden endişe etmektedirler.

Sosyal güvenlik imkanlarındaki yetersizlik - Sosyal ilişkilerdeki zayıflık

Bu güvensizlik tablosunun oluşmasında devletin sağladığı sosyal güvenlik imkanlarının yetersizliği ve toplum içindeki sosyal ilişkilerin zayıflığı önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal güvenlikten yoksunluk İstiklal Mahallesi bireylerinin karşı karşıya olduğu önemli sorunlardan biridir. Mahallede sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalanların oranı % 52,4'tür. Türkiye'deki sosyal yardım sistemleri az ve dağınık olup, sosyal sigorta sistemi esas olarak korunmaya muhtaç gruplara ulaşamamaktadır. Zaten işsizlik oranının bu kadar yüksek oranda olduğu bir alanda sosyal güvenlikten yararlanamayanların da yüksek oranda olması beklenir sonuçtur. Bu durum yoksul insanların gelecekteki hayatlarını güvence altına almak konusunda hiçbir imkanları olmadığını göstermesi yanında, bir başka boyutunun da sağlık alanındaki imkansızlık olduğunu göstermektedir.

Türkiye genelinde sosyal güvenlik sisteminin yaygın olmaması dolayısıyla, bireyler güvenlik ihtiyaçlarını kente uygun çağdaş ve formel kurumlar yerine akrabahk-hemşehrilik bağlarıyla karşılamaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar kentleşme süreci içinde, kentteki ailede değişimler gözlenirse de özellikle gecekondular ve varoş bölgelerinde bu anlamda geleneksel yaşam tarzı devam ettirilmektedir. Çünkü bu tür bağlar maaş, sağlık hizmeti vs. gibi her türlü güvenden yoksun bireye güven duygusunu verebilecek tek ağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Türkiye'de gerek yaşanan ekonomik krizlerde gerekse yoksullukla mücadelede bireylerin sosyo-ekonomik sorunlarına kendi geleneksel yollarıyla çare bulmaya çalışmaları bilinen bir gerçekliktir. Ekonomik koşulların yetersizliği, kentlerde bireylerin hemşehri ve akrabalık ilişkilerini bir çeşit güven mekanizması gibi algılamasına sebep olmaktadır.

Ancak Mahallenin yoksulları arasında yaptığımız görüşmeler, bu konuda da bireylerin ümitsiz olduklarını göstermiştir. Yoksullardan bir kısmı akraba ve hemşehrilerin kendilerine yardım konusunda isteksiz davrandıklarını hatta yoksul oldukları için kendileriyle görüşmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bu

durumu İstanbul'da herkesin kendi kendini ancak geçindirebileceğini söyleyerek doğal karşılayanlar olduğu gibi, böyle bir davranışın kendilerinde olumsuz etkiler yarattığını söyleyenler de bulunmaktadır. Aslında bu bireyler kentte tamamen yalnız kaldıklarının ve bu zor durumdan kurtulmak için hiçbir dayanaklarının olmadığını farkındadırlar.

Sosyal Dışlama

İstiklal Mahallesi özelinde tasvir etmeye çalıştığımız yoksulluğun görüntüleri bir başka tabloyu da beraberinde getirmektedir: sosyal dışlama. Kişilerin kendi aileleri ve içinde yaşadıkları toplumla sosyal bağlarının zayıflaması veya ortadan kalkması olarak tanımlayabileceğimiz sosyal dışlama, iktisadi ve sosyal boyutları birlikte kapsar. Sosyal açıdan dışlanmış olan kişi ve hane halkı kendi geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etme olanağından yoksun kalır, üretim ve çalışma piyasalarına katılımında sorunlarla karşılaşır ve varlığını idame ettirebilmek için gerekli olan varlık ve kaynaklara erişemez.

Yoksulluk tek başına bir sorun veya bir sorunun sonucu da değildir. Geçmişten miras alman, bir nesilden diğerine aktarılan, klasik sefaletin, sanayileşmiş ülkelerdeki güçlü ekonomik büyümeye karşın devam etmesi ve buna içinde yaşadığımız hızlı değişim çağına mahsus olan ve eşi benzeri görülmemiş boyutta yeni fenomenler eklenmektedir. Bunlar bireyleri ya da tüm aileleri sefalete sık sık sokaklara savuran talihsizlikler zinciri, birikimleri olmaktadır. Örneğimizde de görüldüğü gibi eğitimsizlik, iş kaybı, gelir kaybı, boşanma, ayrılık, evsizlik bu zincirin halkalarını oluşturmaktadır. Bu zincirin sonucu toplumdan dışlanmadır: sosyal etkileşim ve ilişkilerden soyutlanma, referans noktalarının yokluğu, insanının geleceğe dönük proje yapamaması.

Sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlama yoksulluğun önemli ve doğal türevidirler²⁷. Bunlar sadece bizim değil gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm toplumların ortak sorunudur. Toplumsal katılım maliyetlerinin salt pazar ekonomisi kuralları içinde iktisadi büyümeyle birlikte yükselebileceği ve büyümenin dışlama/yoksullukla birlikte gidebileceği kabul edilmektedir. Sözelimi; emek piyasasına katılmak için gerekli kaynaklardan biri olan ulaşım hizmetine ulaşma olanağı büyüme sonrası fiyatların artması sebebiyle yükselmiş

²⁷ Townsend, P., ve Gordon, D., 'World Poverty: New Policies to Defeat an Old Enemy', The Policy Press, Bristol, 2002, s.7.

olabilir²⁸. İstiklal Mahallesi'ndeki bireylerin çoğu yapılan görüşmelerde İstanbul'daki ulaşım olanaklarından yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Sahip oldukları gelirin ulaşım hizmetini kullanmaya yeterli olmadığını dolayısıyla kentteki mevcut iş olanaklarına da ulaşamadıklarını söylemişlerdir. Bu durumda ise bireyler emek piyasasından dışlanmaktadır. Böylelikle, yoksulluk, yoksulluğun yeniden üretim koşullarını doğurur. Bu yaklaşımın temelinde, yoksulluğu toplumsal oluşumun sunduğu hak ve olanaklara ulaşabilme eksikliği olarak tanımlayan yoksulluk anlayışı yatar. Aynı şekilde beşeri sermayenin gelişmesine yönelik hizmetlere, sözelimi eğitim fırsatlarına ulaşamama da Mahallede yaşayanların toplumsal gelişimden dışlanmasına sebep olmaktadır. Yoksulluk, bu bağlamda, haklara ulaşabilme ve ulaşmayı talep edebilme eksikliğin de içerir. Bu bir hak yoksunluğudur. Yoksulluk, yoksunluğu doğurur.

Yoksulluk ve sosyal dışlama birbiriyle bağlantılıdır. İnsanlar işsiz olarak, aile dağılması nedeniyle, barınma yeri ve koşulları, sağlık, alkolizm, mental vs. sorunlar yaşamaları sebebiyle dışlanabilirler. Aslında bu tür dışlanmalar da birbiriyle bağlantılı süreçleri ifade eder. Başka bir ifadeyle yoksullaşmanın işgücü pazarından dışlanma, sosyal hizmetlerden dışlanma ve sosyal dışlanma ile direk bağlantısı vardır. İşte uzun dönemli işsizlik, kentlerde iş pazarından daimi kopuş ve dışlanma yeni bir tip kronik yoksulluk yaratıyor. Bundan kurtulmak oldukça güçtür. Kendine saygı kaybı, başarısızlık kaygısı, saldırganlık, artan şiddet, sosyal ve bireysel alanda cepheleşme, aile dağılması, aşırı psikolojik istikrarsızlık, başkalarına bağımlılık, uyuşturucu ve suç bu yeni yoksulluğun doğurduğu patolojik durumlardan sadece bazılarıdır²⁹. Tüm bu sayılan patolojik durumların varlığı mevcut olmakla beraber, İstiklal Mahallesi'nde yaşayan yoksulların toplum içinde görünürlükleri suç olgusu ile ortaya çıkmaktadır. Mahallenin kötü şöhreti sosyal dışlamayı artırıcı bir etkendir.

Yüksek düzeydeki asimetrik toplum yapısı asimetrik mücadele doğurmakta, bir tarafta adi suçlarda yükselme diğer tarafta ise güvenliğin yüceltilmesini tehdit ve koruma söylemini geliştirmektedir. Bu haliyle sosyal dışlama toplumu ikiye bölmekte ve gerginlikleri körüklemekte ve pekiştirmektedir. Bu, toplum için tehlikeler arzutmeye başlamaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın nedenleri ve yapısı doğru olarak teşhis edilerek çözümüne dönük yanıtlar üretilmelidir.

²⁸ Insel, A., "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri: Yoksulluk ve Yoksunluk" Toplum ve Bilim 89; Yaz 2001, s.71.

²⁹ Funken, K., a.g.e., s.2.

Sonuç olarak; İstiklal Mahallesi özelinde tasvir etmeye çalıştığımız yoksulluğun görüntülerinin başka bir boyutu da ortaya çıkmaktadır. Bu da sosyal dışlamanın farkında olmadan gerçekleşmesidir. Bu dışlama, işsizlik, eğitimsizlik, barınma sorunları gibi sosyal dışlamanın görünür yüzünden daha farklı ve belki de daha tehlikeli yüzünü yansıtmaktadır. Toplumdaki diğer bireylerin onların yani yoksulların orada olduklarını fark edemedikleri bir dışlamadır. Aslında kalabalığın içinde bir görünmezlik söz konusudur. Günümüz şartlarında dünyanın birçok bölgesinde yoksulluk, insanı yaşamın dışına itmekte, hatta yok etmektedir. Bu ekonomik ve sosyal şartlar dünya nüfusunun önemli bir kısmını yoksulluğa mahkum ederken, bir yandan da insanları tüketime yönelterek, yoksulluğun dışlayıcı etkisini belirginleştirici mekanizmalar yaratmakta, sorunu derinleştirmektedir. Sosyal dışlamanın en somut görünüm biçimi yoksulluğun bireysel hikayelere dönüştürülerek sansasyonelleştirilmesidir. Sansasyonel hikâyeler yoksulluğun toplumun diğer üyeleri tarafından toplumsal bir sorun olarak algılanmayıp, farkında olmadan dışlamayı pekiştirmektedir.

Aynı zamanda günümüzde kentin içinde ama kentten kopuk kendi içine kapalı, büyük toplumsal birimler içiçe yaşamaktadır. İstiklal Mahallesi ve çevresinde farklı yaşam alanları oluşmuştur. Coğrafi olarak çok yakın olan bu mekanlarda insanlar birbirleriyle karşılaşmadan aynı kentin havasını solumaktadırlar. Farklı ekonomik, sosyal ve kültürel şartlar içinde bulunan bireyler yanyana ama birbirlerinden habersiz yaşamaktadırlar. Bu ikili yapı soruna başka bir pencereden bakmayı gerektirmektedir. Yoksulluğun karşıtı olan zenginlik bu sorunun diğer yüzünü oluşturuyorsa da yoksulluğun zenginler tarafından algılanışı yoksulluk sorununun derinleşmesine sebep oluyor. Yani toplumumuzun geleneksel kültürel mekanizmaları yoksulluk sorununa bir çözüm sunmakta yetersiz kalmaktadır. Yeni ortaya çıkan şartlar kültürün dinsel, geleneksel ve davranış şekilleriyle yeni bir değişimi de beraberinde geliştirmek zorundadır. Çünkü tüm dünyada olduğu gibi yoksulluk artık bireyleri, sivil kuruluş ve hareketleri aşan bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple de varolan mekanizmaların ve toplumsal değerlerin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Türkiye’de sınıfsız bireylerin yaşadığı yoksulluk olgusu yer yer gözükken kara delikler olarak görülebilir. Ancak kara deliklerin gerekli tedbirler alınmazsa birleşip büyük bir felaket oluşturmaları da çok uzakta olmayan bir olasılık olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baloğlu, F., Erkan, E.; İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yayınlanmamış Araştırma, İstanbul 2004.
- Bauman, Z., Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, Çev.Ü.Öktem, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999.
- BM 2003 İnsani Gelişme Raporu, www.un.org.tr/indp/hdr2003tur.asp, 11.5.2004
- Boratav, K., İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Dumanlı, R., Yoksulluk ve Türkiye'de ki Boyutu, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1996.
- Ekin, E., "Türkiye'de İstihdam", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.5, Ankara 1983,
- Erder, S., 'Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksunları', Toplum ve Bilim, No.66, Bahar 1995, s.106-119.
- ~~Erder, S., İstanbul'a Bir Kent-Kondu-Ömrüniye, İletişim Yayınları, 2-Baskı, İstanbul 2001.~~
- Funken, K., 'Introduction, (1-4), Old and New Poverty: The Challenge for Reform' içinde', Ed., Funken, K., ve Cooper, P., Rivers Oram Press, London, 1995 içinde s.1
- Gallopin, G. Impoverishment and Sustainable Development, A system Approach, International Institute for Sustainable Development (ISD), 1994.
- Gordon, D., 'The International Measurement of Poverty and Anti-Poverty Policies', (53-81), 2000.
- Granovetter, M., Getting a Job: A Study of Contacts and Careers, 2. Baskı University of Chicago Press, Chicago 1995.
- İçduygu, A. Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ.; "Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", Türkiye'de İçgöç: Sorunsal alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, s.237.
- İnsel, A., 'İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri: Yoksulluk ve Yoksunluk', Toplum ve Bilim 89, Yaz 2001
- Keleş, R., Kentleşme Politikası, 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- Lawson, R., 'The Challenge of 'New Poverty', Lessons from Europe and North America', (5-28), s. 26
- Middleton, N., ve O'Keefe, P., ve Visser R., (ed.), Negotiating Poverty: New Directions, Renewed Debate, Pluto Press, London, 2001.

- Moser, C., "Summary of Household Responses to Poverty and Vulnerability in Four Poor Urban Communities" içinde *Confronting Crisis*, World Bank Publishing, 1996.
- Pınarcıoğlu, M., ve Işıık, O., 'Kent Yoksulları arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği', *Yoksulluk ve Yoksunluk, Toplum ve Bilim* 89, Yaz 2001.
- Pınarcıoğlu, M., ve Işıık, O., *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Ryan, A. 'The Retreat from Caring', *The Times*, London, 12 August., 1992.
- Tatlıdil, E., "Avrupa Topluluğunda ve Türkiye'de Çıracılık Eğitimi ve Genç İşsizliği", *Sosyoloji Dergisi*, S.2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1990.
- Townsend, P., *The International Analysis of Poverty*, BPC Wheatons Ltd, Hertfordshire, 1993.
- Townsend, P., 'Poverty and Labour in London', *London Low Pay Unit*, 1987, s. 52.
- Townsend, P., ve Gordon D. (ed.), *World Poverty: New Policies to Defeat an Old Enemy*, The Policy Press, Bristol 2002.
- Wilson, W. J., 'Studying Inner-City Social Dislocations: The Challenge of Public Agenda Research', *American Sociological Review*, Vol.56 February, 1991.
- Wilson, F., Kanji, N., Braathen., *Poverty Reduction, What Role for the State in Today's Globalized Economy ?*, New Africa Education Publishing, Claremont, 2001.